

АБАЙ ӨЛЕҢДЕРІНДЕГІ КӨНЕРГЕН СӨЗДЕРДІ ОҚУШЫЛАРҒА
«БУМЕРАНГ» ТЕХНОЛОГИЯСЫ НЕГІЗІНДЕ МЕНҒЕРТУ

Бекниязов Б.,

Әжінияз атындағы НМППИ Қазақ тілі және әдебиеті кафедрасының доценті, (PhD).

Алипбаева Қ.,

Қазақ тілі және әдебиеті тәлім бағытының 4 курс студенті.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15271904>

Аннотация: Бұл мақалада Абай Құнанбайұлының өлеңдерінде кездесетін көнерген сөздерді оқушыларға тиімді меңгертудің әдістемелік тәсілдері қарастырылған. Атап айтқанда, «Бумеранг» технологиясы арқылы оқушылардың белсенділігін арттырып, шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған жаңашыл тәсілдер ұсынылады.

Түйінді сөздер: инновациялық технологиялар, көнерген сөздер, архаизмдер және историзмдер, «Бумеранг» технологиясы, тілдік қор, сөздік, мәтін.

Abstract: This work examines methodological approaches for effectively teaching students archaic words found in Abai Kunanbayuly's poems. In particular, innovative approaches aimed at increasing students' activity and developing their creative abilities through "Boomerang" technology are proposed.

Keywords: innovative technologies, archaic words, archaisms and historicisms, "Boomerang" technology, language fund, dictionary, text.

Бүгінгі таңда қолданылып жүрген педагогикалық инновациялық технологиялардың мақсаты білім беру сапасын арттыру болып есептеледі. Инновациялық технологияларды орнымен қолдану - оқушылардың белсенділігін арттырып, олардың білімге деген қызығушылығын оятады. Оқыту үдерісін қызықты әрі тиімді етеді. Әр оқушының жеке қабілеттері мен ерекшеліктерін ескере отырып, білім беруге мүмкіндік жаратып береді. Сондай технологиялардың бірі – бумеранг технологиясы. Бұл технология мектеп оқушыларын сабақ барысында, сабақтан тыс әртүрлі әдебиеттермен, мәтіндермен жұмыс істеуге, зерделенген материалды есте сақтауға, айтып беруге, өз ойын еркін жеткізе білуге, қысқа уақыт ішінде көп ақпаратқа ие болуға және сабақ барысында мұғалім тарапынан барлық оқушылардың білімін бағалай білуге бағытталған.[3:32]

Тілдің тарихынан, мәдениетінен және қоғамдық өзгерістерінен мағлұмат беруші көнерген сөздерді оқушыларға меңгерту – мұғалімнен үлкен білімділік пен шеберлікті талап етеді. Мектеп қабырғасында көнерген сөздерді оқытуда оқулықта берілген мәліметтерден тыс, қазақтың бас ақыны Абай өлеңдеріндегі

«АБАЙ РУХАНИ ҚАЗЫНАСЫНЫҢ ТҮРКІ ӘЛЕМІНЕ ӘСЕРІ»

ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ - ТЕОРИЯЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ

көнерген сөздермен байланыстыра, байыта оқытсақ оқушылардың білімін одан әрі тереңдете түсеміз. Көнерген сөздер бойынша оқу үдерісі барысында таратылған материалдарды оқушылардың жеке және топтық жағдайда меңгеруін, сондай-ақ сұхбат-пікірталас және әртүрлі сұрақтар арқылы үлестірме материалдардағы мәтіндерді қаншалықты меңгергенін бақылау және бағалауда бумеранг технологиясының орны ерекше.

Өзбекстан Республикасының жалпы білім беру мектептерінің қазақ тілі оқулықтарында көнерген сөздер туралы мәлімет 5-9 сыныптарында берілген. Оқулықта көнеру сипаты мен тілдегі қолдану ерекшеліктеріне қарай көнерген сөздер архаизмдер және историзмдер болып екі салаға бөлінетіндігі, архаизмдерге әр халықтың күн көрісі, тіршілігіне, салт-сана тұрмысына, әдет-ғұрпына, дүние танымына қарай әр дәуірде өзгеріп, басқаша сөздермен ауысып отырған немесе ескіріп біржола қалып қойған сөздер жататындығы, ал тарихи сөздерге ескі заманда қолданылған, дәуірі өткен тарихи сөздер атауы екендігіне тоқталып, анықтама берілген. [4:97] Саптыаяқ, кимешек, дүрия, сауын айту, адырна, шекпен, айбалта, жасауыл, ішік аға басы сияқты көнерген сөздердің мән-мағынасына түсініктеме берілген. Жаңа сабақты пысықтау және қайталау сабақтарында бұған қосымша оқушыларға төмендегі үлгіде Абай өлеңдеріндегі көнерген сөздерді меңгертеміз.

Үлгі: Үлестірме материал

Абай Құнанбайұлының шығармалары қазақ әдебиетінің алтын қорына кіреді. Абайдың тілдік мұрасы сан алуан, соның ішінде көнерген сөздер де кездеседі. Бұл сөздер ақынның шығармаларына ерекше мән беріп, сол дәуірдің тілдік ерекшеліктерін көрсетеді.	Абай шығармаларында кездесетін көнерген сөздер: Абыз — ақылгөй, данагөй қария. Ұлық — үлкен, басшы. Шөншік — қобдиша, сандықша. Үш тоғыз — тоғыз айлық уақыт. Ақшомшы — ағаштан жасалған ыдыс. Ықтырма — паналайтын орын. Күзеу — қыстаудың бір түрі. Жарғақ шалбар — тері шалбар. Пыстан — мылтықтың бір түрі. Шақпақ — от шығаратын құрал. Мейір — шапағат, рақым. Нала — арыз, шағым. Парыз — борыш, міндет.
---	--

Үлгі: Үлестірме материал

Көнерген сөздер	Өлең қатарлары	Мағынасын жазып көрсетіңіз
------------------------	-----------------------	-----------------------------------

«АБАЙ РУХАНИ ҚАЗЫНАСЫНЫҢ ТҮРКІ ӘЛЕМІНЕ ӘСЕРІ»

ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ - ТЕОРИЯЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ

Күзеу	Қараша, желтоқсан мен сол бір-екі ай — Қыстың басы бірі ерте, біреуі жәй. Ерте барсам жерімді жеп қоям деп, Ықтырмамен күзеуде отырар бай.	
Ықтырма	Қараша, желтоқсан мен сол бір-екі ай — Қыстың басы бірі ерте, біреуі жәй. Ерте барсам жерімді жеп қоям деп, Ықтырмамен күзеуде отырар бай.	

Бұл технология бірнеше кезеңнен өтеді:

- оқушылар шағын топтарға бөлінеді;

оқушылар сабақтың мақсатымен және тәртібімен таныстырылады;

өз бетінше оқу үшін тақырып бойынша мәтіндер таратылады;

берілген мәтіндерді оқушылар жеке-дара өз бетінше зерттейді;

әрбір топ мүшелерінен жаңа топ құрылады;

жаңа топ мүшелерінің әрқайсысы топ ішінде кезекпен өздігінен үйренген мәтіндерімен ақпарат алмасады, яғни бір-біріне айтып береді, мәтінді меңгеруіне қол жеткізеді;

- берілген ақпараттың игерілу деңгейін анықтау үшін топ ішінде бақылау жүргізіледі, яғни топ мүшелері бір-біріне сұрақ-жауап береді;

- жаңа топ мүшелері бастапқы жағдайдағы топтарына оралады;

сабақтың қалған кезеңінде немесе оқушылардың білімін бағалау немесе жинаған ұпайларын есептеу үшін әр топта «топ есепшісі» тағайындалады;

- оқушылар барлық мәтіндерді қаншалықты меңгергенін анықтау мақсатында мұғалім оқушыларға сұрақтар қояды, ауызша сауалнама жүргізеді;

сұрақтарға берілген жауаптар негізінде топтардың жинаған жалпы ұпайлары анықталады;

- әр топ мүшесі топтағы мәтіннің мазмұнын өмірмен байланыстыра отырып, бір сұрақ құрастырады;

- топтар дайындаған сұрақтар арқылы сұрақ-жауап ұйымдастырылады («топ есепшілері» берілген жауаптар бойынша ұпайларды есептейді);

топ мүшелері жинаған жалпы ұпайлар жиынтығы анықталады;

- топтар жинаған жалпы ұпайлар топ мүшелері арасында тең бөлінеді.

Жалпы мұғалім оқу материалын немесе оқушылар жекелей қалай меңгергенін тағы бір рет өзін-өзі бағалау тәртібімен бақылап, оқылған және меңгерілген мәтіндер негізінде дайындалған үлестірме материалдарды немесе оқушыларға таратып, өз білімдерін тексеруге мүмкіндік жаратып береді.

Тұжырымдай келгенде, Абай өлеңдеріндегі көнерген сөздерді оқушыларға «Бумеранг» технологиясы негізінде меңгерту – көнерген сөздердің ерекшелігін ашып беруде, сөздік жасап үйренуде маңызы ерекше. Оқушылар әрбір сөздің шығу тарихын, мәтінде қолдану арқылы мағынасын ашуды үйренеді. Бұл технологияны қолдану арқылы оқушылар Абай өлеңдеріндегі көнерген сөздерді жақсы меңгеріп, қазақ тілінің байлығын түсінеді.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Абай Құнанбаев таңдамалы шығармалары. – Алматы: Қазақтың Мемлекеттік көркем әдебиет баспасы, 1952. – 342 бет.
2. Айтбаев Д., Айтбаева Г., Әбдираймова Ж. Қазақ тілі [Мәтін]: 10-сыныбына арналған оқулық – Ташкент: Республикалық білім орталығы, 2022. – 224 б.
3. Ишмухамедов Р. Абдуқодиров А. Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар).-Т.: Истеъдод, 2008.- 180 б.
4. Умбетова А., Исаева Г., Құттымұратова Ы. Қазақ тілі. 5-сынып (II бөлім). Оқулық. – Ташкент: “Novda Edutainment”, 2024. – 144 б.